OPONENTSKÝ POSUDEK

na diplomovou práci Bc. Jany Sedláčkové „Výskyt a vnímání sexuálního obtěžování na českých středních školách“

Předložená diplomová práce Bc. Jany Sedláčkové „Výskyt a vnímání sexuálního obtěžování na českých středních školách“ splňuje nároky na magisterskou práci. Věnuje se zásadnímu společenskému problému a pozitivně je nutné hodnotit účast na výzkumném projektu, který sloužil jako základ pro předloženou magisterskou práci. Za důležité a vhodné považuji i sebereflexi problému ze strany autorky i explicitní poziční vymezení k tématu práce.

Přes tyto pozitivní aspekty bych ráda poukázala na některé závažné nedostatky, které práce vykazuje:

1. Z práce není zřejmé, zda data, která jsou v práci analyzována, byla sebrána pouze J. Sedláčkovou, nebo zda měla přístup i k dotazníkům sebraným dalšími osobami. Není ani vyjasněno, kdo všechno s těmito daty pracuje (zda tedy například slouží jako základ i pro jiné studentské práce). Pokud jsou data sdílena, jak je zacházení s nimi v rámci výzkumného týmu ošetřeno? Toho se týká i otázka, jak se podílela na „realizaci samotného dotazníku“ (str. 3). V práci bych tedy uvítala více konkrétních informací o organizaci a zapojení do výzkumu, konkrétní roli studentky při vývoji výzkumného nástroje a rozdělení témat k analýze. To vše chybí, a kladu si tudíž otázku, do jaké míry je práce původní prací studentky a do jaké míry je výsledkem kolektivní výzkumné práce. Toto nevnímám nutně jako problém, ale myslím, že je vždy nutné tento aspekt vyjasnit, aby nedocházelo k nedorozuměním.
2. Teoretická část, zejména kapitola 2.2 týkající se definic je zmatečná. V textu mi také chybí reflexe toho, co definice samy „dělají“ (nejsou nevinné) a jak spolu navzájem souvisejí. Autorka rozlišuje mezi právními a empirickými definicemi, ovšem z jakého titulu považuje definici, kterou uvádí na str. 14, za právní – v jakém zákonu / legislativě byla ukotvena, jak se zde projevuje jiná legislativní kultura v USA oproti kontinentální Evropě? V této kapitole 2.2.1 (jakož i u další 2.2.2) mi chybí zhodnocení autorky funkčnosti právních a empirických definic. Chybí mi také zhodnocení vztahu mezi právními a empirickými definicemi – vždyť na základě čeho právní definice vůbec vznikají? Domnívám se také, že kapitola 2.2.3 věnující se subjektivním a objektivním definicím je nepřesná a nejistá z hlediska chápání rozdílu mezi nimi. Na str. 19 je uvedeno, že objektivní definice „kladou důraz na faktor moci a překračování hranic“ – to ale subjektivní definice činí také? A není snad pnutí mezi těmito dvěma definicemi jedním z klíčových problémů, na které poukazují jak studie Smetáčkové a Pavlíka, tak studie Vohlídalové, kde právě subjektivní vnímání se nepřekrývá s objektivními definicemi a výzkumnými operacionalizacemi? V této části mi tedy chybí vyjasnění autorčina chápání vztahu těchto dvou definic. Polemizovala bych zde i s poslední větou, že „objektivní definice pro účely výzkumu jako nejrelevantnější a zároveň jako schopnější zachytit všechny roviny studovaného problému“ – to právě ale nedělají, když nezachycují sexuální obtěžování právě z hlediska jeho percepce. Kapitola 2.2 tedy dle mého názoru vykazuje nejasnosti v chápání definic, vztahu subjektivních a objektivních definic a celkově i jejich omezení.
3. Za velký nedostatek považuji absenci popisu výzkumného vzorku z hlediska zkoumaných škol – konkrétně celkovou učitelskou a studentskou populaci. Je

oprávněné se domnívat, že zastoupení žen a mužů v učitelském i studentském sboru se bude lišit (maskulinizace a feminizace oborů je ostatně zmíněna, ovšem ne z hlediska zkoumaného vzorku škol) a že toto bude hrát roli. Není jasné, proč—pokud školy daly souhlas s provedením výzkumu—nejsou poskytnuta data o složení učitelského a studentského sboru a zda vůbec k takovému mapování zkoumaných institucí došlo. Z tohoto hlediska považuji pouhé uvedení složení výzkumného vzorku na str. 51 za nedostačující. Jak velká část studujících na jednotlivých školách se výzkumu účastnila? Jak se lišily výsledky ve výskytu obtěžování v závislosti na zastoupení žen a mužů v učitelském sboru?

4. Co se týká teorií příčin sexuálního obtěžování, bylo by možná šťastnější mít krátké kapitoly 2.4.2 Sociokulturní model a 2.4.3 Organizační model a potom další kapitolu, která by se věnovala důležitosti a analytické užitečnosti propojení obou modelů. Text, jak je v současné době, působí staticky a navíc vede k nejasnosti, neboť na str. 29, kde se uvádějí důvody pro jejich propojení, následuje odstavec „Dosavadní výzkumy…“, kde se říká „Limitem tohoto modelu tedy je“ bez toho, že by bylo úplně zřejmé, k jakému modelu je odkazováno. Chybí mi zde také původní analýza autorky toho, které vysvětlení ona sama považuje za přesvědčivé a proč, a zda kombinace organizačního a sociokulturního modelu překračuje limity, na které poukazuje. Tato část je tedy popisná, ale ne analytická.
5. Metodologie: Autorka pracuje s zjednodušenou představou kvantitativního výzkumu, které dle mého názoru prokazuje nedostatečnou obeznámenost s kritikami kvantitativních přístupů (i když nutno dodat, že některé výtky na str. 50 a 51 zmiňuje). Překvapující nicméně je předpoklad, že „se jeho výsledky dají zevšeobecňovat a získaná data následně statistiky zpracovat“ – to snad ale právě nelze vždy, ale pouze v případě reprezentativního vzorku, o kterém v tomto případě nešlo. Autorka také tvrdí, že „Informace jsou sbírány na základě standardizovaných otázek, takže každý jedinec odpovídá na stejnou otázku“ (str. 50). Toto tvrzení také považuji za problematické a ostatně i na konci stejné stránky na to autorka upozorňuje. Není mi tedy jasné, jak nahlíží na tyto dle jejího mínění výhody kvantitativních přístupů ve světle zmíněných „výtek“. Metodologická část se vůbec nepozastavuje na otázkou representativity vzorku, a možnosti výsledky tudíž jakkoli zevšeobecnit!
6. Interpretace dat na str. 65 týkající se vysvětlení vyššího výskytu obtěžujícího chování u chlapců považuji celkově za velice slabou. Více vysvětlení by si zasloužilo tvrzení, že „muži si mohou častěji uvědomovat výhody“, jakou roli tato otázka výhod hraje z hlediska percepce obtěžování. Za problematické považuji i tvrzení, „že chlapci nemuseli brát výzkum tak vážně“, protože se „jedná o dospívající jedince v pubertě“. Domnívám se, že zde dochází k bagatelizaci a aplikaci dvojího metru (i když jistě nelze úplně vyloučit, že by si chlapci dělali z výzkumu legraci, v dnešní době se ale domnívám, že ke stejné opatrnosti je určitý důvod i u dívek). Kdyby k takovému hodnocení percepce došlo u dívek, bylo by to dle mého názoru považována za velký problém, ovšem v případě chlapců je to v pořádku? Domnívá se autorka, že obtěžující chování vůči chlapcům je méně závažné? Jakou roli hraje hegemonní maskulinita a její vynucování vůči chlapcům, kteří tyto znaky nevykazují? Jaký je vztah tohoto zjištění k výsledkům prezentovaným na str. 71 a zejména 72? Rovněž by si analýzu zasloužilo zjištění, že výskyt obtěžování jsou vyšší u chlapců kromě dvou položek – intimní pohledy a poznámky o odlišnostech žen a mužů. Měla by autorka pro tento fakt vysvětlení na základě genderovanosti reality? Vůbec nechápu interpretaci výsledků dle typu školy v posledním odstavci na str. 74 – v práci nejsou uvedeny žádné informace o feminizaci a maskulinizaci škol, kde výzkum probíhal. Jak potom autorka dochází k interpretacím na str. 74 a 75 a jakou roli hraje to, zda je škola

maskulinizovaná či feminizovaná z hlediska oboru? A jak se k tomu pojí feminizace či maskulinizace učitelského sboru? Dle mého názoru k interpretacím zde uvedeným není žádné opodstatnění, které plyne z textu a v něm uvedeným informacím o vzorku škol. A nakonec nepovažuji za přesvědčivý poslední odstavec na str. 79 týkající se interpretace vyšší citlivosti na sexuální obtěžování na gymnáziích. Je možné paušálně předpokládat, že na SOŠ a SOU nemají studující informace ze všeobecného společenského přehledu? Je důvodné se domnívat, že se toto tvrzení bude týkat všech oborů stejně? Opět – může hrát roli to, zda je škola feminizovaná / maskulinizovaná z hlediska učitelského a studentského sboru?

7. Další metodologické nejasnosti: Str. 9 „…je zřejmé, že obtěžující chování existovalo ještě před jeho artikulací“ – není toto základní teze konstrukce reality, otázky moci a pojmenovávání problémů, které právě ve feministickém bádání mají tak silnou roli. Jde dle mého názoru o zavádějící formulaci, která by mohla být chápána jako neporozumění metodologickým východiskům konstruktivistického přístupu. Dále na str. 18. mě překvapuje, že autorka neproblematizuje výraz „rozumný jedinec“ užitý v definici Bradenburgh – není rozumný jedinec něco, s čím by feministická teorie polemizovala nebo minimálně reflektovala jeho úskalí? Dále na str. 28 „Sexuální obtěžování je pak v tomto světle viděno jako zneužití moci, která je společností či školou jednotlivcům dána.“ – z hlediska teorií moci a přístupu „dělání genderu“ považuji tuto větu za problematickou, vysoce statickou – jako kdyby byla moc udělena a taková již zůstala. Moc je ovšem také dělána – a projevuje se to přeci i v tom, co sama autorka reflektuje, že percepce sexuálního obtěžování se může vyvíjet v čase (např. od nevinného špásování k velice nepříjemným překročením hranic osobní integrity). Dále na str. 30 autorka říká: „Z těchto vyjmenovaných však jen poslední dvě… byly využity při empirických výzkumech sexuálního obtěžování na středních školách, a proto nabízejí určitý stupeň důvěryhodnosti…“ – proč nabízejí určitý stupeň důvěryhodnosti? Protože byly použity ve výzkumu? Na str. 39 autorka uvádí větu: „Využití genderové perspektivy dále odhalilo, že dívky jsou častěji oběťmi sexuálního obtěžování, zatímco za iniciátory jsou považováni především muži, jak učitelé, tak žáci“ – zde došlo ke smíšení dvou věcí: dívky jsou oběťmi a muži jsou považováni. O které tedy jde?
8. Nejsem ji také jistá, proč autorka tolikrát odkazuje na studií Ireny Smetáčkové a Petra Pavlíka týkající se VŠ prostředí jako referenční bod (např. str. 20). Toto by si zasloužilo vysvětlení. Opět, není na tom nic špatného, jen je důležité vysvětlit, proč autorce připadá jako nejrelevantnější použití těchto definic. Případně, pokud by autorka shledala definice použité v jiných studiích za nedostatečné, bylo by zde na místě uvést srovnání těchto definic a případně nedostatky. Dále na str. 41 autorka odkazuje k výzkumu Pavlíka a Smetáčkové s tím, že měl za cíl zjistit, jak studující rozumějí pojmu sexuální obtěžování. Tento aspekt byl také součástí výzkumu Vohlídalové. Vzhledem k tomu, že v ČR byly provedeny pouze tyto dva výzkumy, nechápu, proč toto není zmíněno a výsledky nejsou srovnány s výsledky výzkumu FHS.
9. Na str. 44 autorka vyjmenovává 5 základních funkcí školy, aby potom uvedla, že Havlík, Halászová a Prokop (1996) vyjmenovávají „ještě následující čtyři funkce školy“. Vždyť ale snad mezi těmito čtyřmi a uvedenými pěti funkcemi je překryv.
10. V některých momentech zůstává autorka u nepodložených tvrzení či u tvrzení bez vysvětlení. Např. str. 27: „Tyto biologické předpoklady jsou však vysoce zjednodušující, a tudíž nesprávné.“ Jistě bych s tímto tvrzením také souhlasila, ale uvítala bych vysvětlení, proč se tak autorka domnívá. Na str. 31 autorka říká: „Co více, sexuální obtěžování a sexuální násilí je společností považováno za legitimní

způsob, jak…vyjadřovat a znovu upevňovat postavení hegemonního mužství“ – je ale opravdu možné říci, že společnost považuje toto za legitimní? Proč potom existuje legislativa proti násilí, znásilnění a sexuálnímu obtěžování? Kdyby to bylo společensky legitimní, nebudou existovat zákony proti těmto jevům.

11. Na str. 32 autorka v posledním odstavci předchází ke konsensuálním vztahům mezi vyučujícími a studujícími – proč se zde najednou tomuto tématu, velice zkratkovitě věnuje, jak tato část navazuje na předcházející? Nebylo by právě kvůli specifičnosti konsensuálních vztahů vhodnější tomuto problému věnovat celou kapitolu, kde by bylo možné tyto vztahy analyzovat ve světle mocenského uspořádání. Jak se totiž konsensuální vztahy mají k situacím, kdy sexuální obtěžování není vnímáno jako sexuální obtěžování nebo je vnímáno pozitivně jako projev náklonnosti. A nestaví pak autorka osoby, které zakoušejí sexuální obtěžování, vždy do role obětí? Argumentuje autorka, že pokud jde o mocensky nerovné postavení (studující-vyučující) jde vždy o projev moci a bezmoci? Je možné, aby žena v této situaci nějakým způsobem projevila svoji schopnost konat (agency) a jak?
12. Jazykově je práce v místech velice slabá, ať již jde o gramatické chyby, stylistické nedostatky a neobratnosti a silné anglismy. Některé věty nezní vůbec česky. Str. 4 – „Vývoj tohoto pojmu byl … zbrzděn komunistickým režimem…“, str. 5 „Lee et al. (1996) … identifikovala teorii zneužití moci“, „propuštěna po odmítnutí sexuálních nátlaků svého nadřízeného“ (str. 9), „upozornit na vysokou existenci problému“ (str. 10), „shoduje s tím, co poodhalila Maříková“ (str. 12), „…může tedy docházet k ovlivňování objetí tohoto chování a k znemožňování projevování jejich vnímání a zkušenosti“ (str. 13), „Touto definicí bylo již adresováno i akademické prostředí.“ (str. 15), „koncept, podle něhož je naše společnost analyzována na ženy/muže a následně na ženské/mužské sféry působnosti“ (str. 25). Str. 29-30 – „Ženy, která pak vstoupí do prostředí s mužskou dominancí…“, str. 35 „pilotní výzkum z roku 1993“ – pilotní výzkum zřejmě nebude tím správným výrazem, str. 35 „bez …materiálů nebude nadále velká část obtěžujícího chování žactvem reportována“, „Kulturní model pak podložil hypotézu“ (str. 37), „“Data z těchto šetření tedy mohou prokázat, že problém, který se zdánlivě týká jen malé části populace, prochází určitým způsobem mnohem větší částí populace“ (str. 50),
13. V textu jsou také některé nepřesnosti v názvosloví – např. str. 15 US Department of Education bude pravděpodobně Ministerstvo školství USA.

Celkově považuji práci z hlediska metodologického a interpretačního za slabší, interpretace za nepodložené a neargumentované. V některých ohledech bych dokonce uzavřela, že autorka používá dvojí metr a neopodstatněné paušalizace spojené s jednotlivými typy škol bez toho, že by v práci byly uvedeny informace, které by tyto interpretace opodstatňovaly. Také bych přivítala citlivější genderovou analýzu, zejména hegemonní maskulinity ve vztahu ke zjištěním o výskytu obtěžování chlapců.

Hodnocení: dobře

Marcela Linková
9. února 2012